

Samenvatting

Zes doorbraken voor de polder

Kenniseconomie Monitor 2006

Het gaat beter met Nederland. Na een aantal moeilijke jaren zitten we weer in de lift. De economie groeit, consumenten besteden meer, bedrijven exporteren meer en de werkgelegenheid neemt toe. We kijken met meer vertrouwen naar de toekomst. Maar staan we er echt goed voor? Zijn we voorbereid op een nieuwe toekomst? Wij menen van niet.

In september 2003, kort na het aantreden van het tweede kabinet Balkenende, presenteerde Kennisland de eerste Kenniseconomie Monitor. Daarin werd getoond hoe de economische omgeving van Nederland veranderde en werd beoordeeld in hoeverre Nederland in staat was daarop te anticiperen. Onze conclusie destijds was dat het Nederland niet ontbrak aan potentie om zich in die veranderende wereld een goede plek te verwerven. Maar dat lukt alleen als je er werk van maakt. Een week later ging het Innovatieplatform van start. En presenteerde het kabinet Balkenende II zich nadrukkelijk als een hervormingskabinet.

Het debat over de kenniseconomie heeft sindsdien niet stilgestaan. Gelukkig maar. Bestuurders, bedrijven en belangenorganisaties onderschrijven inmiddels allemaal het belang van kennis en innovatie. Het zijn alom besproken en beschreven begrippen geworden. Maar hebben we ook echt vooruitgang geboekt? Om die vraag te beantwoorden bestudeerden we tal van rapporten en statistieken. Nu, aan het eind van deze kabinetsperiode, presenteren we de Kenniseconomie Monitor 2006.

Wie alle analyses en statistieken leest, kan maar tot één conclusie komen: Nee, de mogelijkheden voor een slim land worden lang niet optimaal benut. Het ene na het andere onderzoeksrapport stelt dat Nederland nog steeds te weinig doet aan innovatie. De Europese Commissie bericht over Nederland dat “the measures to stimulate R&D and innovation are sensible but may be insufficient to achieve the target - top five in the EU by 2010”. De OECD constateert dat ‘innovation activity is only around the average.’ Op het European Innovation Scoreboard is Nederland inmiddels een middenmoter geworden. Nederland is zelfs één van de weinige landen waar in de periode 1995-2004 het percentage R&D-investeringen is gedaald van 1,99% naar 1,79% van het BBP. Dit geldt overigens niet voor het aandeel private investeringen. Dit ligt internationaal gezien laag, maar is in dezelfde periode wel iets gestegen.

Het belang van kennis en innovatie is inmiddels diep in de samenleving doorgedrongen. Het Innovatieplatform is hiervoor van doorslaggevend belang geweest. Waarvoor hulde en dank. Maar laten we eerlijk zijn, verder heeft het Innovatieplatform nog niet veel bereikt. Er zijn een paar redelijke rapporten verschenen en enkele goede experimenten opgezet. Hier en daar is een kleine investering gedaan, meestal in de vorm van tijdelijk geld. Maar dat betekent niet dat we nu tevreden achterover kunnen leunen. Het is slechts een begin geweest en in veel opzichten zelfs een aarzelend begin. Wellicht begrijpelijk, want ook in Finland duurde het vier jaar vanaf het moment van oprichting van hun innovatieplatform

totdat echt begonnen werd met de structurele vernieuwing van hun economie. Daar is het nu in Nederland ook tijd voor. Voor de volgende stap, voor het echte werk. Het is tijd voor nieuwe doorbraken in de polder. Wij tellen er zes.

Drie doorbraken liggen op het gebied van onderwijs. De belangrijkste uitdaging voor een volgend kabinet. Het debat over de kenniseconomie ging de afgelopen jaren over onderzoek en technologie. Dat zijn belangrijke thema's, maar de veranderende wereldeconomie vraagt niet alleen om wetenschappers en technici, maar om een grote goed opgeleide beroepsbevolking. De vraag is hoe we ervoor kunnen zorgen dat zoveel mogelijk mensen in die nieuwe economie gaan meedraaien. Dat betekent op de eerste plaats investeren in onderwijs.

1. Het tekort aan talent

Het aandeel hoogopgeleiden in de beroepsbevolking neemt jaar op jaar toe. Laaggeschoold werk verdwijnt uit Nederland, of we dat nu willen of niet. Hoewel het gemiddelde opleidingsniveau in Nederland stijgt, blijft de groei achter bij andere landen. Het aantal afgestudeerden in het hoger onderwijs ligt al jaren onder het EU-gemiddelde. Voor de groep 25-34 jarigen is Nederland inmiddels gezakt naar de 18e plaats van alle OECD landen. Veel landen, variërend van Korea tot Estland, hebben ons inmiddels ingehaald. Een kwart van alle leerlingen valt uit voor het behalen van een startkwalificatie. Nog eens bijna 30% behaalt geen diploma op de hoogste opleiding die ze begonnen zijn. In het voortgezet onderwijs is sprake van een zorgelijke ontwikkeling. Het percentage leerlingen dat een havo/vwo/vmbo-t opleiding volgt, is sinds 2001 gedaald. Deze leerlingen zouden zich moeten voorbereiden op het hoger onderwijs of een route daar naartoe. Ook het potentieel aan hoger opgeleiden wordt dus kleiner. In een rapport van de HBO-Raad en de Raad voor Werk en Inkomen wordt het arbeidsmarkttekort aan hoger opgeleiden geschat op maar liefst 75.000 in 2010. De Onderwijsraad komt tot 100.000 in 2012. Het onvermogen om voldoende mensen goed op te leiden gaan bedrijven snel voelen: schaars talent en hogere lonen terwijl er nog steeds mensen aan de kant staan.

2. Het vak van leraar

Goed onderwijs begint bij goede leraren. Zij speuren elke dag weer naar talent en proberen dat te ontwikkelen. De status van het vak is gedaald, de mogelijkheden om als leraar een leuk vak uit te oefenen worden minder en de carrièreperspectieven zijn gering. De gevolgen worden zichtbaar. Vanaf 2007 komen jaarlijks gemiddeld 2.000 voltijdbanen (fte) vrij door leraren die met pensioen gaan. Uitgaande van de huidige instroom kan in 2015 niet meer voldaan worden aan 10% van de vraag naar leraren. Bijna 150.000 leerlingen hebben in dat geval geen docent meer voor de klas. Net iets meer dan de helft van de Nederlanders kan nog waardering opbrengen voor het vak van leraar in basis- of voortgezet onderwijs. Voor degenen die er voor kiezen om voor de klas te gaan staan, is het leraarschap vaak tweede keus. Als het economisch minder gaat, leeft de belangstelling voor de lerarenopleidingen op. Dat doet voor de komende jaren het ergste vrezen. Nederland heeft in reactie op de dreigende lerarentekorten gekozen voor lagere eisen om een hogere instroom van nieuwe leraren te bereiken. Maar daarmee daalt de status alleen maar verder. Willen we het onderwijs verbeteren, dan moeten we juist investeren in het vak van leraar.

3. De prijs van kwaliteit

Steeds meer mensen maken zich zorgen over de kwaliteit van het Nederlandse onderwijs. Vier op de tien Nederlanders vindt dat het met het onderwijs de verkeerde kant op gaat.

Er wordt geklaagd over de erbarmelijke situaties op scholen en de middelmatigheid die op universiteiten heerst. Het is het effect van een dodelijke combinatie: de gemiddelde verblijfsduur in het onderwijs stijgt, de kosten van het onderwijs stijgen en de inkomsten zijn gedaald. Sinds 1976 zijn de onderwijsuitgaven als percentage van het BBP vrijwel onophoudelijk gedaald. Gelukkig is er de laatste jaren weer een opgaande lijn te bespeuren: in 2005 heeft Nederland 5,3% van het BBP aan onderwijs uitgegeven. Daarmee zijn de uitgaven terug op het niveau van 1992, maar liggen we net als voorgaande jaren nog steeds achter op de meeste andere landen. In de afgelopen vijftien jaar heeft Nederland, omgerekend naar het Nederlandse BBP, 112 miljard euro minder in onderwijs geïnvesteerd dan Zweden en 73 miljard euro minder dan Finland. Dat is te merken. Scholen hebben steeds meer moeite om de eindjes aan elkaar te knopen. Zo zijn de lasten voor inventaris, apparatuur en leermiddelen in de periode 1998-2003 verdubbeld en zijn de administratie- en beheerslasten met 88% gestegen. Hetzelfde geldt voor het hoger onderwijs.

Het onderwijs heeft twee antwoorden gevonden op het probleem van de afnemende middelen: schaalvergroting en extensivering van het onderwijs. Tussen 1990 en 2005 is het aantal basisscholen gedaald van 8450 naar 6989. Het aantal middelbare scholen is zelfs meer dan gehalveerd, van 1768 naar 668. In het mbo is met de komst van de ROC's het aantal instellingen gedaald van 242 naar 70, terwijl het aantal hogescholen van 81 naar 54 ging. Op het aantal contacturen tussen leerlingen en leraren is ook flink bezuinigd. Bovendien is er vaak lager gekwalificeerd personeel ingezet om kosten te besparen. Volgens het SCP heeft er een extensivering van het onderwijs plaatsgevonden. In het mbo wordt maar een beperkt deel van de 850 verplichte studie-uren besteed aan kennisoverdracht. In het hbo vindt nog maar een derde van de contacturen binnen de hogeschool plaats. Zelfs in het voortgezet onderwijs is deze ontwikkeling zichtbaar. Met de introductie van het studiehuis is er aanzienlijk meer ruimte voor zelfstudie en buitenschoolse activiteiten gekomen. Onder de noemer van 'competentiegericht en zelfstandig leren' wordt deze ontwikkeling nog eens versterkt. Een op zich goede onderwijsvernieuwing dreigt zo een schamslap voor bezuinigingen te worden. Het resultaat is middelmatigheid over de gehele linie. Op veel plekken binnen het Nederlandse onderwijs wordt geklaagd over de heersende 'zesjescultuur'. Het zesje verwijst niet alleen naar de houding van de hedendaagse student, maar ook naar het onderwijs zelf. Iedereen krijgt een gemiddelde behandeling. Er is geen ruimte om uit te blinken of extra aandacht voor leerlingen met een achterstand.

4. Het leven van een ondernemer

Zeventien procent van de totale werkgelegenheid in de periode 1994 - 2003 is afkomstig van bedrijven die in diezelfde periode zijn opgericht. Nieuwe bedrijven zorgen jaarlijks voor tienduizenden nieuwe banen, 120.000 in 2004. Het is om die reden dat geprobeerd wordt het ondernemerschap aantrekkelijker te maken. De praktijk is weerbarstiger dan alle politieke aandacht die het onderwerp kreeg doet vermoeden. Zaken doen in Nederland is, in vergelijking met andere landen, geen eenvoudige zaak. De administratieve lasten voor ondernemers zijn relatief hoog. Nederland scoort gemiddeld op het punt van het inhuren en ontslaan van personeel, maar is het land waar vergunningen en het regelen van belastingen, met name sociale premies, de meeste tijd kosten. De praktijk is weliswaar iets verbeterd de laatste jaren, maar deze ontwikkeling gaat minder snel dan in andere landen. Het CBS schrijft dan ook: "In 2003 behoorde Nederland tot de landen met de meeste belemmeringen voor het ondernemerschap." De kosten voor het starten van een onderneming zijn in Nederland zeer hoog, maar liefst 13%

van het bruto binnenlands product (BBP) per hoofd van de bevolking. De VS, het Verenigd Koninkrijk, Zweden, Frankrijk en Finland scoren allen onder de 2%.

Het starten van een eigen bedrijf is niet de enige vorm van ondernemen. In Nederland werkt ongeveer 11% van de werkzame bevolking als zelfstandige. Ook werknemers krijgen steeds meer te maken met flexibele werkomstandigheden en contracten. Zo is het aantal werknemers met een flexibel arbeidscontract, de zogenaamde flexwerkers, tussen 1992 en 2005 gestegen van 10,4% naar 15,5% van alle werknemers. Ruim een half miljoen mensen hebben nu een flexibel dienstverband. Voor een innovatieve economie is dat op zich een goed teken. Maar er kleven er ook nadelen aan deze contractsvorm. Het gaat dan niet zozeer om de inkomensonzekerheid, maar over het afsluiten van een hypotheek of verzekering. Een pensioenregeling treffen blijkt niet eenvoudig. Er lijkt meer en meer een tweedeling te ontstaan tussen gewone werknemers met normale rechten en wat Bert de Vries 'tweederangswerknemers' noemt. De huidige sociale arrangementen sluiten grote groepen mensen buiten. Deze mensen betalen vaak letterlijk de rekening van de regelingen die getroffen worden tussen overheid, werkgevers en werknemers. Zij zitten niet aan tafel, hun belangen worden niet vertegenwoordigd. Het is hoog tijd dit soort verhoudingen aan te passen. We hebben nieuwe sociale arrangementen nodig die recht doen aan de verhoudingen van de 21ste eeuw.

5. Het belang van de regio

Voor Nederland valt veel eer te behalen bij een regionale kijk op de kenniseconomie. Een aantal Nederlandse regio's presteert beduidend beter in de internationale arena dan de Nederlandse kenniseconomie als geheel. In de eerste plaats vormt de Randstad als grootstedelijk gebied in veel opzichten het centrum van de Nederlandse kenniseconomie. Van de 2000 grootste bedrijven ter wereld hebben er 28 hun hoofdkantoor in Nederland, waarvan 24 in de Randstad. In 2005 vertegenwoordigden deze bedrijven samen een marktwaarde van 750 miljard dollar. De Randstad neemt daarmee de derde positie in de Europese Unie in, na Londen en Parijs. Wie kijkt naar het bruto regionaal product hoeft geen twijfel meer te hebben. De Randstad staat op de vijfde positie binnen Europa, na Londen, Parijs, het Ruhrgebied en Milaan. Kortom, de Randstad behoort als regio tot de Europese top. Alleen jammer dat het geen regio is. Het is een lappendeken van besturen: vier provincies, vier grootstedelijke regio's, vier grote steden en ongeveer 140 andere steden en gemeenten. Departementen, stadsdelen, waterschappen en politieregio's zijn zelfs nog buiten beschouwing gelaten. Waar economische diversiteit de kracht van de regio uitmaakt, is bestuurlijke diversiteit haar zwakte. Wil de Randstad haar Europese topositie waarmaken, dan wordt het tijd dat we ons daar bestuurlijk naar gaan gedragen. Ten tweede heeft Nederland een aantal gespecialiseerde regio's die tot de wereldtop behoren. De regio Eindhoven als brainport op het gebied van technologie en het agrocluster rond Wageningen zijn hier sprekende voorbeelden van. De uitgaven aan Research & Development in de regio Eindhoven behoren met € 790 per inwoner tot de hoogste in Europa. Alleen München, Stuttgart en Helsinki scoren hoger. Het overgrote deel van de investeringen komt voor rekening van het bedrijfsleven. Slechts 2% komt direct van de overheid. Uit geen enkele andere Europese regio komen jaarlijks zo veel patentaanvragen als uit de regio Eindhoven. Het is niet verwonderlijk dat deze regio op de vierde plek staat in de European Innovation Score Board.

In het beleid lijken er veel meer te zijn: Clusters, Kernzones, Sleutelgebieden, Pieken. Nationale, regionale en lokale beleidsmakers hebben de afgelopen jaren heel wat energie gestoken in het letterlijk 'vaststellen' van topregio's en topclusters binnen regio's. Inmiddels zijn er nauwelijks gebieden en sectoren te bespeuren die hier niet onder vallen.

Willen we de potentie van enkele Nederlandse topregio's benutten, dan moeten we keuzes durven maken. En vooral de markt keuzes laten maken. De regio's die echt internationaal mee kunnen komen, krijgen nu nog onvoldoende de ruimte en de mogelijkheden om tot de top te behoren.

6. De weg naar een slimme overheid

In een snel veranderende wereld brengt het ontbreken van vertrouwen hoge transactiekosten en lage economische groei met zich mee, liet Fukuyama in 1995 al zien. Zeker in een economie die in toenemende mate via netwerken is georganiseerd. De overheid kan op tal van manieren zorgen voor vertrouwen. Uit onderzoek van De Nederlandsche Bank en het Sociaal Cultureel Planbureau blijkt het vertrouwen in de overheid echter laag te zijn. (DNB, 2005; SCP, 2005) Mensen hebben meer vertrouwen in het bedrijfsleven en in elkaar, dan in de overheid of onderdelen daarvan. Dit wantrouwen staat ook een slimmere organisatie van de overheid in de weg. Dat is zonde, want er is op dit gebied veel te winnen. Voor een sterke kenniseconomie hebben we een slimme overheid zelfs hard nodig. Inefficiënt en ineffectief werken kost de overheid geld. Geld dat ook geïnvesteerd zou kunnen worden in bijvoorbeeld onderwijs en innovatie.

De verbetering van de publieke dienstverlening gaat meestal gepaard met de invoering van ict: het herontwerp en digitalisering van processen. In eerste instantie is de aandacht daarbij vooral uitgegaan naar het online aanbieden van overheidsinformatie. Inmiddels heeft bijna elke overheidsinstantie (97%) een eigen website waarop informatie te vinden is. Met de digitale communicatie wil het minder vlotten. Maar liefst 32% van de e-mails met lastige vragen wordt niet beantwoord. De komende jaren ligt de focus van de overheid op het verbeteren van de dienstverlening. Het streven is om zoveel mogelijk transacties elektronisch af te handelen. Nederland loopt in deze ontwikkeling achter. Twaalf procent van alle communicatie vindt hier elektronisch plaats, terwijl het EU-gemiddelde op 16% ligt en Finland uitschiet naar 25%. Nederland kan de kwaliteit van publieke diensten zoals zorg, onderwijs en veiligheid niet verbeteren zonder te innoveren. De huidige ontwikkeling van digitalisering van de dienstverlening moet in een stroomversnelling worden gebracht.

Zes doorbraken voor de polder

De wereld om ons heen verandert. Sneller dan we denken en in andere richtingen dan we verwachten. Nu het economische tij lijkt te keren, ontstaat wellicht de neiging om met een zucht van verlichting over te gaan tot de orde van de dag. Dat is precies de verkeerde keuze. Juist door het opleven van de wereldconjunctuur ontstaat de mogelijkheid te werken aan een aantal doorbraken die Nederland voor de lange termijn weerbaar maken. Dat is hard nodig. Uit deze Kenniseconomie Monitor blijkt dat Nederland er nog lang niet is. Nederland is op de meeste Lissabon-indicatoren ver verwijderd van de top 5 van Europa, zoals door het kabinet in 2003 als ambitie werd verwoord. We zijn een middenmoter geworden die de aansluiting bij de top dreigt te verliezen. Nu is de Lissabonstrategie niet langer het meest essentiële ijkpunt. Veel belangrijker is het besef dat het streven naar een sterke kenniseconomie noodzakelijk is voor het behoud van onze welvaart en ons welzijn. Vooral om te zorgen dat toekomstige generaties het beter kunnen krijgen dan de huidige generatie. Daar liggen voldoende kansen voor. Nederland moet ze alleen wel pakken.

De afgelopen jaren beperkte het debat zich vaak teveel tot onderzoek en technologie. Het onderwerp kenniseconomie draagt daardoor vaak een zweem van elitarisme rond zich. Het gevaar is dat velen zich niet betrokken voelen bij het belang van een krachtige kenniseconomie. Maar de kenniseconomie gaat iedereen aan. Geen top zonder een brede basis. Geen succesvolle ondernemer zonder slimme medewerkers. De basis van een gezonde kenniseconomie is een goed opgeleide bevolking. Juist die basis is in Nederland aan verbetering toe.

Hieronder worden zes doorbraken gepresenteerd. Door deze zes doorbraken te forceren, wordt de Nederlandse kenniseconomie versterkt.

Doorbraak 1: Tekort aan talent

We moeten meer mensen beter opleiden. Dat begint met het vervroegen van de leerplicht naar vier jaar en het extra investeren in voor- en vroegschoolse educatie. Begeleidingsprogramma's zoals weekend- en zomerscholen of mentorentrajecten, met name rond de overgang tussen opleidingen, moeten de doorstroom naar een zo hoog mogelijk onderwijsniveau bevorderen. Hiervoor worden aan scholen en derden extra middelen beschikbaar gesteld. Het stapelen van opleidingen of het doubleren wordt niet langer beperkt. De instroom via mbo naar hoger onderwijs wordt versterkt. Extra aandacht wordt besteed aan het bestrijden van schooluitval, onder meer door het invoeren van financiële prikkels voor leerlingen, docenten en scholen.

Doorbraak 2: Het vak van leraar

Docenten horen trots te zijn op hun vak. Er wordt extra geïnvesteerd in de opleiding en training van docenten. De opleidingseisen worden aangescherpt. Goed presteren wordt beloond. Beloningsprikkels worden meer gedifferentieerd en er komen landelijke ondersteuningssystemen voor leraren. Schoolgebouwen worden opgeknapt met een investeringsprogramma, vooral om de school als werkplek aantrekkelijker te maken.

Doorbraak 3: De prijs van kwaliteit

Scholen hebben meer ruimte nodig om hun werk goed te doen. Dat betekent geen stelselherzieningen, maar intensivering van het onderwijs. Er komt geld beschikbaar voor meer contacturen en maatwerk op alle niveaus. Scholen krijgen mogelijkheden om zelf invulling te geven aan lesinhoud en -doelen. Het centraal examen blijft bestaan als landelijke norm, maar scholen kunnen zelf bepalen hoe leerlingen daarheen geleid

worden. Verschillen zijn toegestaan en uitblinken wordt beloond. In het hoger onderwijs komen excellente programma's voor 10% van de best presterende studenten.

Doorbraak 4: Het leven van een ondernemer

Ondernemers zijn de basis van het economische leven. De lastenverlichting wordt radicaal doorgezet, waarbij het kabinet erop inzet dat Nederland zich binnen deze kabinetsperiode bij de top-3 van Europa voegt. De startersfaciliteit binnen de WBSO wordt uitgebreid. De ongelijkheid tussen werknemers in dienstverband en zogenaamde flexwerkers wordt aangepakt. Het kabinet ontfermt zich over de vormgeving van nieuwe sociale arrangementen die recht doen aan de arbeidsverhoudingen van de 21ste eeuw. Verder wordt gekeken hoe de overheid de innovatieve bijdragen van werknemers binnen bedrijven kan stimuleren.

Doorbraak 5: Het belang van de regio

Het kabinet zet in op de echte pieken in de delta: de Randstad en een beperkt aantal toptechnologie regio's, te weten Eindhoven en Wageningen. Voor de Randstad, de derde economische regio in Europa, komt een Randstadbestuur zonder toevoeging van een extra bestuurslaag. Daarbinnen worden enkele grote projecten benoemd die versneld worden uitgevoerd, zoals de ontwikkeling van de Zuidas.

Doorbraak 6: De weg naar een slimme overheid

Investeren in de kenniseconomie kost geld. Een slimme overheid kan dat geld vrijmaken door efficiënter te werken. Hierdoor wordt ook het vertrouwen van de burgers hersteld. Het kabinet stelt een projectminister voor administratieve vereenvoudiging aan, die rechtstreeks onder de minister-president valt. Deze kan op basis van uitgewerkte plannen financiering krijgen voor verbeteroperaties. Voor de begroting van 2007 dienen er plannen voor minimaal vijf grote operaties te zijn ontwikkeld. Daarnaast wordt de wet eenmalige verstrekking persoonsgegevens ingevoerd en krijgen burgers de beschikking over de gegevens die de overheid en publieke organisaties van hen hebben.

Agenda, geld en mensen

Dit is een mooie kenniseconomie-agenda voor een nieuw kabinet. Maar een agenda alleen is niet voldoende. Voor kans op succes moet aan twee andere voorwaarden worden voldaan. Ten eerste, voldoende middelen om deze doorbraken te realiseren. Mooie woorden zijn prachtig, maar als ze niet worden gevolgd door actie kunnen ze meer schade dan goed doen. Anderen hebben al gepleit voor forse bedragen. Het Innovatieplatform komt bijvoorbeeld tot een bedrag van circa 6 miljard. In de monitor worden geen bedragen genoemd, omdat dit te zeer een slag in de lucht is. Maar de meeste voorstellen kosten wel geld. Bij elkaar gaat het om een omvangrijke investering. Desalniettemin denken we dat een aantal voorstellen met beperkte middelen al effect kunnen sorteren. Met deze acties kan direct begonnen worden. Ten tweede, de praktijk bewijst het steeds weer: zonder de juiste mensen lukt het niet. Besteed daarom voldoende aandacht aan het selecteren van de goede mensen op cruciale posities, zowel binnen het kabinet als daarbuiten. Dat is beter dan een poging in drie cijfers achter de komma alles op schrift vast te leggen.

Wat gaat Kennisland hiermee doen?

Kennisland heeft deze monitor niet geschreven als een verlengstuk van ons dagelijks werk. De analyse van deze monitor volgt niet per se het werk dat we nu doen. Het is eerder andersom. Ons werk wordt bepaald door de analyse die hier is gemaakt. Het geeft ons een agenda voor de komende jaren, met nieuwe richtingen en accenten. Daar zullen we ons met volle overtuiging en al onze energie voor inzetten. We hopen dat de monitor voor de lezer hetzelfde effect heeft. Kennisland kan deze zes doorbraken nooit alleen realiseren. Daar hebben we de rest van de polder echt bij nodig.

Colofon

Auteurs: Joeri van den Steenhoven, Martijn Arnoldus en Hans Westerhof

Research: Suzanne Kok, Lobke van der Meulen en Geert Buijs

Coördinatie research: Martijn Arnoldus

Expertbijeenkomsten: Geert Buijs

Eindredactie: Lobke van der Meulen en Marije Veenstra

Gedrukte exemplaren kunt u bestellen via info@kennisland.nl. Kosten: 15 euro.

Reacties op de monitor kunt u richten aan: Stichting Nederland Kennisland, Postbus 2960, 1000 CZ Amsterdam, www.kennisland.nl, info@kennisland.nl

Stichting Nederland Kennisland, September 2006

Op dit werk is een Creative Commons Naamsvermelding-NietCommercieel-GeenAfgelideWerken 2.5 licentie van toepassing.